

John Boyne

Wat het hart verwoest

ROMAN

Vertaald door Reintje Ghoos
en Jan Pieter van der Sterre

MEULENHOF

ISBN 978-90-290-9232-6

ISBN 978-94-023-0977-5 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *The Heart's Invisible Furies*

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio, Amsterdam

Omslagbeeld: © Mark Owen | Trevillion Images

Zetwerk: Mat-Zet bv, Soest

© 2017 John Boyne. All rights reserved.

© 2017 Nederlandstalige uitgave Reintje Ghoos, Jan Pieter van der Sterre en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor John Irving

Inhoud

DEEL I: SCHANDE

1945: De koekoek in het nest	11
1952: Populair is vulgair	59
1959: Het biechtgeheim	115
1966: In het reptielenhuis	187
1973: De duivel op afstand houden	255

DEEL II: BALLINGSCHAP

1980: Naar het Achterhuis	327
1987: Patiënt 741	373

DEEL III: VREDE

1994: Vaders en zonen	441
2001: Fantoompijn	509
2008: De zilveren surfer	557

EPILOOG

2015: De haven uit en in volle zee	585
------------------------------------	-----

‘Ben ik de enige die vindt dat de wereld met de dag weerzinwekkender wordt?’ vroeg Marigold, en ze wierp over de ontbijttafel een blik op haar man, Christopher.

‘Eerlijk gezegd,’ antwoordde hij, ‘heb ik het idee dat er...’

‘Het was een retorische vraag,’ zei Marigold terwijl ze een sigaret opstak, haar zesde van die dag. ‘Doe alsjeblieft niet de moeite een mening te geven.’

Maude Avery, *Gelijk de leeuwerik*
(De Vico Press, 1950)

DEEL I

SCHANDE

1945

De koekoek in het nest

Goed volk in Goleen

Lang voordat we ontdekten dat hij twee kinderen had verwekt bij twee verschillende vrouwen, een in Drimoleague en een in Clonakilty, stond pater James Monroe voor het altaar van de Onze-Lieve-Vrouwe Sterre der Zee in de parochie Goleen, West-Cork, en maakte mijn moeder uit voor hoer.

Het gezin zat bij elkaar in de tweede kerkbank. Mijn grootvader, aan het middenpad, poetste met zijn zakdoek de bronzen plaquette die was vastgespijkerd aan de achterkant van het houtwerk voor hem; er stond een tekst in gegraveerd ter nagedachtenis aan zijn ouders. Hij droeg zijn zondagse pak, dat de avond tevoren was geperst door mijn grootmoeder, die nu haar rozenkrans van jaspis over haar verkrampte vingers draaide en zachtjes haar lippen bewoog totdat hij zijn hand boven op de hare legde en haar zei stil te zijn. Mijn zes ooms, wier donkere haar glansde van naar rozen geurende haarlak, zaten naast haar in volgorde van oplopende leeftijd en domheid. Elke broer was drie centimeter groter dan de vorige en dat verschil was van achteren goed te zien. De jongens hadden die ochtend moeite wakker te blijven; de avond tevoren was er een dansfeest geweest in Skull en ze waren brak van de drank thuisgekomen en hadden maar een paar uur geslapen voordat ze door hun vader waren opgetrommeld voor de mis.

Aan het eind van de rij, onder het houten beeld van de tiende kruiswegstatie, zat mijn moeder. Haar maag trilde van angst voor wat er zou komen. Ze durfde amper op te kijken.

De mis begon op de kenmerkende manier, vertelde ze me, de priester die met vermoeide stem de inleidende ritens volvoerde, daarna het valse zingen van het kyrie door de gemeente. William Finney, een buurman van mijn moeder uit Ballydevlin, liep plechtstatig naar de preekstoel voor de eerste en tweede schriftlezing, schraapte pal in de microfoon zijn keel en sprak

daarna ieder woord met zo'n dramatische intensiteit uit alsof hij acteerde op het podium van het Abbey Theatre. Pater Monroe, die zichtbaar transpireerde onder het gewicht van zijn gewaden en de hevigheid van zijn woede, vervolgde met de acclamatie en het evangelie, voordat hij iedereen vroeg te gaan zitten. De drie misdienaren met hun rode wangen schoten naar hun bank opzij en wisselden opgewonden blikken uit. Misschien hadden ze van tevoren de aantekeningen van de priester in de sacristie gelezen of hem zijn woorden horen repeteren terwijl hij de soutane over zijn hoofd trok. Of misschien wisten ze hoe hard de man kon zijn en waren ze blij dat zij bij die gelegenheid daar geen slachtoffer van waren.

'Mijn gehele familie komt uit Goleen, zo ver de archieven teruggaan,' begon hij, uitkijkend over de honderdvijftig geheven hoofden en een enkel gebogen hoofd. 'Ooit kwam mij een vreselijk gerucht ter ore over mijn overgrootvader, die familie zou hebben gehad in Bantry, maar daar heb ik nooit enig bewijs van gezien.' De congregatie lachte waardierend, een beetje plaatselijke kwezelarij deed nooit iemand kwaad. 'Mijn moeder,' vervolgde hij, 'een goede vrouw, hield van deze parochie. Ze ging haar graf in zonder ooit een paar vierkante kilometer buiten West-Cork te komen, en heeft daar nooit een moment spijt van gehad. "Er woont hier goed volk," zei ze altijd. "Goeie, eerlijke, katholieken." En weet u, ik heb nooit reden gehad om aan haar mening te twijfelen. Tot vandaag.'

Er ging een golf door de kerk.

'Tot vandaag,' herhaalde pater Monroe langzaam, en hij schudde bedroefd zijn hoofd. 'Is Catherine Goggin vanmorgen aanwezig?' Hij keek rond alsof hij geen idee had waar hij haar kon vinden, ook al had ze de afgelopen zestien jaar elke zondagochtend in dezelfde bank gezeten. Op hetzelfde moment draaide de hoofden van alle aanwezige mannen, vrouwen en kinderen in haar richting. Dat wil zeggen elk hoofd met uitzondering van dat van mijn grootvader en zes ooms, die resoluut voor zich uit bleven kijken, en van mijn grootmoeder, die haar hoofd boog terwijl mijn moeder dat van haar ophief; zo beeldden ze samen een wipbeweging van schaamte uit.

'Daar ben je, Catherine Goggin,' zei de priester, en hij wenkte haar glimlachend naar voren. 'Wees een braaf meisje en kom hier bij mij.'

Mijn moeder stond langzaam op en liep naar het altaar, een plek waar ze maar eenmaal eerder was geweest: bij haar communie. Haar gezicht was

niet vuurrood, zou ze me jaren later vertellen, maar bleek. Het was die dag warm in de kerk, warm door de klamheid van de zomer en de adem van opgewonden gemeenteleden, en ze voelde zich onvast op haar voeten, bang dat ze flauw zou vallen en achtergelaten worden op de marmeren vloer, waar ze zou verdorren en wegrotten als een schrikbeeld voor andere meisjes van haar leeftijd. Ze keek zenuwachtig naar pater Monroe en toen ze zijn haatdragende ogen zag, keek ze meteen een andere kant op.

‘De onschuld zelve,’ zei pater Monroe, uitkijkend over zijn kudde en zuinig glimlachend. ‘Hoe oud ben je nu, Catherine?’ vroeg hij.

‘Zestien, eerwaarde,’ zei mijn moeder.

‘Zeg het luider. Zodat het goede volk achter in de kerk je ook kan horen.’

‘Zestien, eerwaarde.’

‘Zestien. Kijk nu op en zie je burens aan. Je moeder en vader, die fatsoenlijk, christelijk hebben geleefd en een sieraad zijn geweest voor de ouders die hun voorgingen. Je broers, die wij allen kennen als fijne, eerlijke jongemannen, noeste werkers, die geen meisje het verkeerde pad op hebben geholpen. Zie je ze, Catherine Goggin?’

‘Ja, eerwaarde.’

‘Als ik je nog een keer moet zeggen luider te spreken, geef ik je over dit altaar heen een draai om je oren en er is geen ziel hier in de kerk die het me kwalijk zou nemen.’

‘Ja, eerwaarde,’ herhaalde ze, luider nu.

“Ja.” Dat is en blijft de enige keer dat jij dat woord ooit uitspreekt in een kerk, besef je dat, meisje? Jij zal nooit je huwelijksdag beleven. Je handen gaan naar je dikke buik, zie ik. Verberg je soms een geheim?’

In de kerkbanken werd naar adem gehapt. Dat was wat de gemeente uiteraard had vermoed – wat kon het anders zijn geweest? – maar ze hadden gewacht op bevestiging. Ogen schoten heen en weer tussen vrienden evengoed als tussen vijanden, gesprekken werden al voorbereid in hun hoofd. ‘De Goggins,’ zouden ze zeggen. ‘Van die familie had ik niets anders verwacht. Hij kan amper zijn naam schrijven en zij is een speciaal geval.’

‘Ik weet het niet, eerwaarde,’ zei mijn moeder.

‘Je weet het niet. Natuurlijk weet je het niet. Ja, ben je niet gewoon een dom sletje met evenveel verstand als een konijn in een hok? En moreel even dom, zou ik eraan willen toevoegen. Jullie, meisjes,’ zei hij nu, met stemverheffing. Hij draaide zich om, keek en wees naar het volk van Goleen, dat

stilzat in de banken. ‘Jullie, meisjes, kijk naar Catherine Goggin hier en onthoud wat er met meisjes gebeurt die het niet zo nauw nemen met hun deugdzaamheid. Ze hebben ineens een kind in hun buik en geen man om voor hen te zorgen.’

Er ging een geroezemoes door de kerk. Een jaar eerder was er op Sherkin Island een meisje geweest dat zwanger was geworden. Een prachtig schandaal. Hetzelfde was twee jaar geleden met kerst gebeurd in Skibbereen. Zou Goleen hetzelfde stigma verdienen? Zo ja, dan zou het nieuws met theetijd heel West-Cork rond zijn gegaan.

‘Nu, Catherine Goggin,’ vervolgde pater Monroe. Hij legde een hand op haar schouder en kneep hard in het bot. ‘Ten overstaan van God, je familie en alle goede mensen van deze parochie moet je de naam noemen van de onverlaat die bij jou heeft gelegen. Je moet zijn naam nu noemen, zodat hij kan worden gedwongen te biechten en vergeving kan krijgen in de ogen van de Heer. En daarna dien jij je uit deze kerk en deze parochie te verwijderen en de naam Goleen niet meer te bezoedelen, hoor je me?’

Ze keek op en draaide zich naar mijn grootvader, die met een gezicht strak als graniet naar het standbeeld van de gekruisigde Jezus keek dat achter het altaar hing.

‘Jouw arme vader kan je nu niet helpen,’ zei de priester, die de richting van haar blik volgde. ‘Ja, hij wil vast niets meer met jou te maken hebben. Hij vertelde me dat gisteravond zelf toen hij het schandelijke nieuws bij de pastorie kwam melden. En laat niemand het Bosco Goggin kwalijk nemen, want hij heeft zijn kinderen goed opgevoed, hij voedde ze op naar katholieke waarden en hoe kan hij verantwoordelijk worden geacht voor één rotte appel in een mand met goede? Geef me hier en nu de naam van de onverlaat, Catherine Goggin, geef me zijn naam zodat we je uit dit huis kunnen gooien en niet meer hoeven te kijken naar je schunnige gezicht. Of weet je zijn naam niet, is dat het soms? Waren er te veel om het zeker te weten?’

Nu klonk er een zacht, ontevreden gemurmel in de kerkbanken. Zelfs midden in dit roddelverhaal vond de gemeente dat misschien een stap te ver gaan, want op deze manier werden al hun zonen in de immoraliteit betrokken. Pater Monroe, die in de loop van twintig jaar honderden preken in die kerk had gehouden en de emoties van een publiek aanvoelde, bond enigszins in.

‘Nee,’ zei hij. ‘Nee, zo veel fatsoen is er nog wel in jou, dat weet ik; er was maar één jongen. Maar jij gaat mij nu zijn naam zeggen, Catherine Goggin, of ik zal de reden weten.’

‘Ik zeg het niet,’ zei mijn moeder, en ze schudde haar hoofd.

‘Wat hoor ik?’

‘Ik zeg het niet,’ zei ze nogmaals.

‘Je wilt het niet zeggen? Voor schroom is de tijd al ruimschoots verstreken; besef je dat niet? De naam, meisje, of ik zweer bij het kruis dat ik je de schande aandoe om uit dit huis van God te worden geranseld.’

Ze keek nu op en liet haar blik door de kerk glijden. Het leek een film, zou ze me later vertellen, al die mensen die hun adem inhielden terwijl ze zich afvroegen op wie ze een beschuldigende vinger zou richten, terwijl elke moeder bad dat het haar zoon niet was. Of erger nog, haar man.

Ze deed haar mond open en leek bijna te antwoorden, maar veranderde van gedachten en schudde haar hoofd.

‘Ik zeg het niet,’ herhaalde ze zacht.

‘Scheer je weg dan,’ zei pater Monroe, terwijl hij achter haar ging staan en haar een enorme schop gaf, waardoor ze van de altaartreden struikelde, met haar handen voor zich uitgestrekt, want zelfs in dat vroege stadium van mijn ontwikkeling was ze bereid mij ten koste van alles te beschermen. ‘Weg, hiervandaan, jij sloerie, weg uit Goleen, en draag je schande naar een andere plek. Er zijn huizen in Londen die zijn gebouwd voor vrouwen als jij, met bedden waar je op je rug kunt gaan liggen en je benen spreiden voor Jan en alleman om je losbandige behoeften te bevredigen.’

Bij deze woorden hapte de gemeente in gruwelijke verrukking naar lucht, de tienerjongens werden opgewonden bij zulke gedachten, en terwijl mijn moeder opkrabbelde stapte de priester weer naar voren en sleepte haar aan haar arm door het schip van de kerk. Speeksel sijpelde over zijn lippen en zijn kin, zijn gezicht was rood van verontwaardiging en misschien was zijn opwindings zelf te zien voor wie wist waar hij die moest zoeken. Mijn grootmoeder keek om, maar mijn grootvader gaf haar een tik op haar arm en ze keek weer voor zich. Mijn oom Eddie, de jongste van de zes, die in leeftijd het dichtst bij mijn moeder stond, kwam overeind en schreeuwde: ‘Kom op zeg, zo is het wel genoeg.’ Bij die woorden stond ook mijn grootvader op en sloeg zijn zoon tegen de vlakte met een stomp tegen de kaak. Mijn moeder zag daarna niets meer omdat pater Monroe haar

neersmeet op de begraafplaats buiten en haar zei dat ze het dorp binnen een uur moest verlaten en dat vanaf die dag de naam Catherine Goggin in de parochie van Goleen niet meer zou worden gehoord of uitgesproken.

Ze lag een paar minuten op de grond, vertelde ze, en wist dat de mis nog ruim een half uur duurde. Toen krabbelde ze op en liep in de richting van het huis, waar naar ze vermoedde bij de voordeur een volgepakte tas voor haar klaar zou staan.

‘Kitty.’

Ze draaide zich om bij het horen van een stem en zag tot haar verbazing mijn vader nerveus in haar richting lopen. Ze had hem natuurlijk op de achterste rij zien zitten toen de priester haar naar de deur sleepte. Er had een schaamtevolle blik op zijn gezicht gestaan, wat voor hem pleitte.

‘Heb je nog niet genoeg gedaan?’ vroeg ze. Ze legde een hand op haar mond en trok hem weer weg om het bloed te zien dat onder haar onverzorgde nagels was gesijpeld.

‘Dit was absoluut niet wat ik wilde,’ zei hij. ‘Ik vind het echt heel erg, de narigheid waarin je zit.’

‘Waarin ik zit?’ vroeg ze. ‘In een andere wereld zouden wij in die narigheid zitten.’

‘Kom, Kitty,’ zei hij – die naam had hij voor haar gebruikt vanaf het moment dat ze een kind was. ‘Doe niet zo. Hier zijn een paar pond,’ voegde hij eraan toe, en hij gaf haar twee groene briefjes van een Ierse pond. ‘Dit moet je helpen ergens anders opnieuw te beginnen.’

Ze keek even naar de briefjes voordat ze ze in de lucht stak en langzaam middendoor scheurde.

‘Ach, Kitty, je hoeft niet...’

‘Wat die man daarbinnen ook zegt, ik ben geen hoer,’ zei ze. Ze frommelde de stukken samen tot een prop en gooide hem die toe. ‘Hier is je geld. Met een beetje plakband kun je ze wel weer aan elkaar krijgen en koop dan maar een leuk jurkje voor mijn tante Jean als verjaarscadeau.’

‘Jezus, Kitty, wil je in godsnaam een beetje zachter praten?’

‘Je zult me helemaal niet meer horen,’ zei ze. Toen keerde ze zich om, op weg naar huis en daarna naar de middagbus richting Dublin. ‘Veel geluk jij.’

En daarmee nam ze afscheid van haar geboorteplaats Goleen, die ze pas zestig jaar later weer terug zou zien, toen ze met mij op datzelfde kerkhof

stond en tussen de grafstenen zocht naar de restanten van de familie die haar had verstoten.

Een enkeltje

Natuurlijk had ze haar spaargeld: een paar pond, die ze de afgelopen jaren had gehamsterd in een sok in een la van haar kast. Een al wat oudere tante, drie jaar voor mijn moeders schande overleden, had haar af en toe een paar penny's toegestopt als ze boodschappen voor haar had gedaan; die had ze in de loop van de tijd opgepot. En er was nog iets over van haar communiegeld en een beetje meer van haar vormsel. Mijn moeder was nooit erg verkwistend geweest. Ze had niet veel nodig en van de dingen die ze mischien had willen hebben, wist ze zelfs niet dat ze bestonden.

Toen ze thuiskwam stond zoals verwacht de tas netjes gepakt tegen de muur naast de voordeur op haar te wachten, met haar jas en hoed erbovenop gegooid. Die legde ze opzij, op de armleuning van de bank, want het waren afdankertjes en ze had het idee dat de zondagse kleren die ze droeg haar in Dublin meer van nut zouden zijn. Ze maakte de tas open en controleerde of de geldkous er was – en daar was hij, met zijn geheim dat even zorgvuldig verborgen was als haar eigen geheim tot de vorige avond, toen haar moeder zonder kloppen haar slaapkamer was binnengekomen en haar voor de spiegel had zien staan, met haar blouse open. Eén hand streek met een mengeling van angst en fascinatie over haar bolle buik.

De oude hond keek naar haar op vanaf zijn plek voor de haard en geeuwde lang, maar kwam niet kwispelend op haar toe lopen, zoals hij meestal deed, hopen op een klopje of een lief woordje.

Ze liep naar haar slaapkamer en keek een laatste keer om zich heen of ze nog iets zou willen meenemen. Er waren natuurlijk boeken, maar die had ze allemaal gelezen en aan het andere eind van haar reis zouden er ook boeken zijn. Er stond een porseleinen beeldje van Sint-Bernadette op haar nachtkastje en dat zette ze met het gezicht naar de muur, om geen enkele andere praktische reden dan om haar ouders te irriteren. Er stond ook een speeldoosje, dat ooit van haar moeder was geweest, waar ze haar souvenirs en schatten in bewaarde; terwijl ze daartussen begon te zoeken, draaide de ballerina rondjes en klonk de melodie uit Pagni's *La Esmeralda*. Toen be-

sloot ze dat die dingen tot een ander leven behoorden en deed het potdicht, de danseres boog zich voorover vanuit de taille voordat ze volledig uit het zicht verdween.

Mooi zo, dacht ze toen ze voor het laatst de deur uit stapte alvorens langs de weg naar het postkantoor te lopen, waar ze op het droge gras ging zitten totdat er een bus aankwam. Ze zocht een plaats achterin bij een open raampje, ademde zolang de reis duurde gelijkmatig om te voorkomen dat ze misselijk werd omdat ze over rotsachtig terrein naar Ballydehob en vlak voor kasteel Leap reden, en verder naar Bandon en Innishannon voordat de bus naar het noorden draaide en de stad Cork zelf binnenreed, die ze nog nooit had bezocht maar waarvan haar vader altijd had gezegd dat hij vol was met gokkers, protestanten en dronkenlappen.

Voor twee penny dronk ze een kom tomatensoep en een kop thee in een café aan Lavitt's Quay en toen liep ze langs de oever van de Lee naar Parnell Place, waar ze een kaartje naar Dublin kocht.

‘Wil je niet een retourtje?’ vroeg de chauffeur, schuddend met zijn tas, waarin hij naar wisselgeld wroette. ‘Je spaart geld uit als je ook weer terugkomt.’

‘Ik kom niet terug,’ antwoordde ze, en ze nam het kaartje uit zijn hand en borg het voorzichtig op in haar portemonnee, want ze had het gevoel dat dit wel eens een voorwerp kon zijn dat het waard was te bewaren als een aandenken op papier, met de datum van het begin van haar nieuwe leven in vette, zwarte inkt erop gestempeld.

Uit de buurt van Ballincollig

Een minder sterke persoon zou zich misschien bang of overstuur hebben gevoeld toen de bus bij de kaden vertrok en zijn reis naar het noorden begon, maar mijn moeder niet. Ze had de stellige overtuiging dat de zestien jaar waarin ze in Goleen was gekleineerd, genegeerd of behandeld als minder belangrijk dan een van haar zes broers, haar naar dit moment van onafhankelijkheid hadden geleid. Zo jong als ze was, had ze al een ongemakkelijke vrede gesloten met haar toestand, die ze, zoals ze me later vertelde, voor het eerst had ontdekt in de kruidenierswinkel van Davy Talbot aan de hoofdstraat, toen ze staand naast tien op elkaar gestapelde kisten verse